

Gränsöverskridandets praktik och ömsesidighetens mandat

Exempel från etnografiska fältarbeten

Ulf Mellström

THE PRACTICE OF BOUNDARY CROSSING AND THE MANDATE OF RECIPROCITY. EXAMPLES FROM ETHNOGRAPHIC FIELDWORK. In this article, the joint endeavour to construct knowledge in ethnographic fieldwork is discussed. It is argued that such a joint project is self-evidently based on mutual recognition between anthropologist and informant, and that this recognition needs to be incorporated into a narrative strategy directed towards a dialogical anthropology, in contrast to an analogical/monological tradition. The article, based on one year of fieldwork among the Chinese diaspora of Penang, Malaysia, also discusses the reciprocity of ethnographic fieldwork and the reciprocal making of an ethnography in relation to an anthropological perspective on the political economy of knowledge production. The article introduces the notion of "eduscapes", conceptualizing global cultural flows in higher education and research. It is argued that these global flows are part of the cultural imagery of the diaspora and are incorporated into the local understanding of the intervening anthropologist.

Keywords: higher education, eduscapes, ethnography.

Inledning

Den här artikeln handlar om kunskapsproduktion, etnografiskt fältarbete och gränsöverskridande i meningen ömsesidigt "utnyttjande" mellan informant och antropolog.¹ Poängen är att lyfta fram hur kunskap blir till i etnografiska fältarbeten samt hur den kan skrivas

---

Ulf Mellström är professor i genus och teknik vid Luleå tekniska universitet, Institutionen för arbetsvetenskap, genus, teknik och organisation, 971 87 Luleå. E-post: ulf.mellstrom@ltu.se

fram i en dialogiskt inspirerad form. Argumenten i artikeln bygger vidare på en drygt tjugoorig diskussion kring representation och reflexivitet inom kvalitativt inriktade vetenskapsgrenar (Marcus & Fischer 1986, Clifford & Marcus 1986, Clifford 1997, Marcus 1998, Moore 1988, Ehn & Klein 1994, Ashmore 1989). Artikeln knyter också an till en pågående diskussion om kunskap, högre utbildning och globalisering i så kallade "eduscapes" och området tvärvetenskapliga kunskapsstudier.² Min ambition är knyta ihop dessa två diskussioner genom att låta etnografiska data påvisa hur till synes perifera lokala praktiker utgör en självklar del av större globala kunskaps- och utbildningslandskap som organiseras genom diasporisk erfarenhet. Min empiriska utgångspunkt är ett etnografiskt fältarbete utfört på ön Penang på Malaysias nordvästkust under åren 1997–2002 kring teknologi och maskulinitet (Mellström 2003).

Med "eduscapes" avser jag de transnationella flöden av människor och idéer som berör forskning och högre utbildning och där noder av kunskapscentra och periferier skiftar över tid men är sammanbundna av moderna kommunikationsteknologier och olika epistemiska gemenskaper. Begreppet alluderar på Arjun Appadurais (1996) konceptualisering av olika former av globala kulturella flöden, så kallade "scapes" (ethno, finance, media, techno, ideo). Appadurai (1996, s 31) talar om "ett meningslandskap av kollektiv aspiration"³ där den imaginära dimensionen är av lika stor betydelse som den faktiska förflyttningen. "En central komponent i den nya globala ordningen är det imaginära, som är viktig för all form av agens och i sig är en social fakticitet" (s 31).⁴ Ambitionen med begreppet och också mer generellt inom området tvärvetenskapliga kunskapsstudier är att knyta ihop olika nivåer inom globaliseringsstudier i relation till utbildning och kunskap genom en teoretisk och sammanhållande operationalisering (Forstorp & Mellström 2006). "Eduscapes" kan inrymma alltifrån det lokala, till det regionala, nationella, och globala. Syftet är att dessa nivåer studeras inte enbart var för sig utan att man följer flöden, processer och människor så att de olika kontextuella nivåerna integreras (Moser 2006). Metaforen "interferens" lånas från fysiken och syftar på det sätt på vilka olika vågor sammanfaller, förstärker respektive motverkar varandra. Att studera "interferens" i de olika nivåerna innebär således att följa olika individer och aktiviteter i olika kontextuella nivåer (Forstorp & Mellström 2006).

De analytiska ingångarna att studera "eduscapes" kan grovt indelas i en kunskapsideologisk och en kunskapsantropologisk gren. Den kunskapsideologiska grenen innebär ett kritiskt studium av kunskapens karaktär och omvandling i samtida globala kulturella flöden inom

högre utbildning och forskning. Det kan till exempel innebära fokus på den högre utbildningens kommodifiering och massifiering och dess konsekvenser för kunskap och lärande. En central del i framväxandet av nya "eduscapes" är den högre utbildningens kommodifiering. Med det menas den process då den högre utbildningen med instrumentella ekonomiska termer underordnas kommersiella intressen.

Den kunskapsantropologiska grenen innebär ett studium av personer, nätverk, migrationsströmmar och olika former av kunskapsartikulation i samtida globala flöden inom högre utbildning och forskning. De två analysingångarna innebär fokus på olika fenomen inom "eduscapes" men är självklart sammanflätade både empiriskt och analytiskt. I den här artikeln ägnar jag mig åt en kunskapsantropologisk problematik i vad som kan betraktas som marginalen av samtida globala flöden inom högre utbildning och forskning. Icke desto mindre spelar olika former av "eduscapes" en väsentlig roll i diasporan samt inte minst i relationen till mig som en symbolisk representant för en akademisk kunskapstradition. Den faktiska såväl som den imaginära dimensionen av "eduscapes" kommer jag att lyfta fram med hjälp av de kinesisk-malayiska män jag arbetat med alltsedan 1997 (Mellström 2003). Deras liv i diasporan är en del av transnationella nätverk som innefattar möjligheter till både arbete och utbildning. Det innefattar också en betydande kunskap om utbildningssystem och vägar till högre utbildning. Den kunskapen används som en social resurs i relation till den fältarbetande antropologen; dels för att förstå dennes utgångspunkter och motiv för att befinna sig där han befinner sig; dels som en lokal social resurs i olika former av sociala förhandlingar och sociabilitet inom diasporan.

Vad jag vill visa är hur den forskningsmässiga reciprocitetens möjligheter kan användas som ett redskap både för att visa på metodologisk komplexitet och nivåintegration. I det innefattas ambitionen att tydliggöra att metod är en kunskapsteoretisk fråga och har ontologiska konsekvenser (Haraway 1991, Mol 1999, Law & Hassard 1999). Min poäng är att metoddiskussioner bör vara en integrerad del av analysarbetet och kan integreras i framställningsformen och synliggöra kunskapsproduktionens situerade förutsättningar. I dessa förutsättningar ingår erfarenheter från transnationella flöden såsom de organiseras i olika former av "eduscapes". Dessa erfarenheter används som en förhandlingsresurs i maktrelationen till den intervernerande antropologen. Med hjälp av etnografiska data vill jag visa hur fältets maktrelationer kan framställas med hjälp av forskaren som forskningsinstrument. Vidare vill jag påvisa hur den kvalitativa analysens djupa beroende av ömsesidiga relationer i fält kan göras till

en tillgång i framställning och analys, samt hur detta beroende är en oundviklig del av kunskapsproduktionen och dess lokala förutsättningar. För att kunna göra det vill jag först skissera vad jag ser som centrala samtida förskjutningar i den vetenskapliga kunskapsproduktionens landskap vilket direkt anknyter till olika former av "eduscapes". Jag kommer sedan att återknyta till hur detta har betydelse för etnografiskt fältarbete.

Kunskapsproduktionens förändrade landskap

Inom socialantropologin har frågor kring representation och reflexivitet stått högt på dagordningen alltsedan mitten av 1980-talet (Marcus & Fischer 1986, Geertz 1988, Clifford 1997). I den reflexiva vändningen där frågor kring hur och på vilka villkor antropologen representerar och översätter "data", hur erfarenhet textualiseras och hur "andra" röster kan ges hörbarhet bortanför etnografens monologiska stämma, blir begrepp som framställningsform och så kallad multi- eller polyvokalitet centrala. På ett liknande sätt har etnologer och sociologer kommit att skärskåda sig själva och forskaren som forskningsinstrument (se exempelvis Berner 1989, Klein & Ehn 1994). Den reflexiva vändningen utspelade sig i ett större sammanhang och kom inom samhällsvetenskapen och humaniora att beröra flera olika grundläggande vetenskapsteoretiska och kunskapspolitiska spörsmål. "Stora" berättelser och sanningsanspråk har varit och är i gungning till mångas förtret. Språkets subjektstitulerade betydelse har tydliggjorts och få skulle idag hävda att språket är ett transparent instrument för att förstå världen. Forskaren har begåvats med kön eller genus. Genusrelationer "görs" i social interaktion och är inte förbestämda sociala kategorier. Kunskapen är situerad i tid och rum. Interdisciplinaritet är legio och världsledande universitet som UCLA (University California Los Angeles) har idag fler interdisciplinära program än traditionellt disciplinära. Gränsöverskridandet är som Per-Anders Forstorp och Jörgen Nissen visar i inledningen av detta temanummer "en form av expansion där territoriella, ekonomiska och kulturella gränser utmanas". Studier av kunskap och den högre utbildningen blir i sig ett vad de beskriver "kulturanalytiskt forskningsfält" där frågor om identitet, mening och makt står i fokus. I denna kunskapsideologiska sentens blir exempelvis utbildningsvetenskap något större än pedagogik och lärande. Det blir ett studium av politisk ekonomi, demografi, kulturstudier, nationellt och internationellt kapacitetsbyggande med mera. Vetenskapen i alla dess former är en aktiv och definierande del av marknad och samhälle. Ett

perspektiv som det tvärvetenskapliga fältet teknik- och vetenskapsstudier (STS) förfäktat i trettio år drygt och som nu på allvar verkar ha sipprat ner i forskningsbyråkratier och bland marknadsentreprenörer inom högre utbildning. Vetenskap är kultur som Catharina Landström visar i detta temanummer och studeras som en socialt menings- och kulturskapande verksamhet.

Det finns flera sätt att indikera globala omstruktureringar och förändrade kunskapslandskap. Vi ser nya centra och periferier växa fram i kunskapsproduktionens politiska ekonomi och detta är någonting som sker under relativt korta tidsförlopp. Unescokonferensens ”World Declaration on Higher Education” slutdokument från 1998 visar att antalet studenter i världen har ökat från 13 miljoner 1960 till 82 miljoner 1995. På 2000-talet har siffran överstigit 100 miljoner. Det har konsekvenser för olika former av ”eduscapes”. Antropologen och STS-forskaren Sharon Traweek är den person som har gett mig den tydligaste bilden av förändrade kunskapslandskap.⁵ Vid sekelskiftet 1900 var kunskapsproduktionens centrum Europa och dess producenter var vita män från över- och medelklassen. År 1950 var kunskapsproduktionens centrum Europa och Nordamerika (östkusten) och dess producenter var huvudsakligen vita män från över- och medelklassen. År 2006 utgörs fortfarande kunskapsproduktionens makthavare i huvudsak av vita män och dess centrum är beläget framförallt i Nordamerika (öst- och västkusten) men kunskapsproduktionens bas har förändrats. Kvinnor är exempelvis i majoritet bland studenterna på de flesta universitet i världen där kvinnor har tillgång till högre utbildning. Vid flera stora amerikanska universitet är andelen icke-vita studenter högre än vita studenter och så vidare. Det gäller inte minst teknik och naturvetenskap. Att leta sig igenom olika hemsidor för ”engineering sciences” vid Stanford och MIT ger en snabb bild av att dessa akademiska prestigecentra inte är lika bleka i hudfärgen som de var för bara tjugo-trettio år sedan. Kunskapsproduktionens landskap har förändrats och förändras kontinuerligt i snabb takt.

I denna större bild av pågående globala demografiska, politiska och ekonomiska förändringar förändras också villkoren för kunskapsproduktionen. Positiva aspekter är att nya epistemologiska utgångspunkter formuleras i kölvattnet av dessa förändringar av grupper som tidigare haft liten möjlighet att få sina röster hörda. Det nomadiska subjektet är ett subjekt med kön och hudfärg (Braidotti 1994). Det är ett situerat kunskapssubjekt som talar utifrån bestämda platser i världen och inte sällan utifrån koloniala och postkoloniala erfarenheter. Det är ett historiskt situerat subjekt. ”De andra” formulerar epistemologier och det vetenskapliga samtalet fylls med fler röster

(Mudimbe 1988, Appadurai 1996, Trinh 1999). Det skall naturligtvis inte skymma att forskning och högre utbildning fortfarande i hög grad är globalt stratifierad. Strömmen av kunskap går i huvudsak från nord till syd och migrationsströmmarna går åt det motsatta hållet. Forskning och utbildning är idag en exportprodukt från väst till övriga delar av världen och bygger på kunskapsparadigm som är historiskt förankrade i en västlig kunskapstradition med undantag för Al-Azharuniversitetet i Kairo och universitetet i Hanoi (Altbach 2004). Icke desto mindre är diversifieringen och differentieringen av högre utbildning och forskning ett mycket betydande inslag i samtida globala kulturella flöden.

Social mobilitet och högre utbildning

Modernitet och förvetenskapligandet av världen kommer idag i flera olika upplagor och lokala, regionala och nationella varianter. Modernitet i form av konsumism och möjligheter till högre utbildning delas av allt fler och allt fler delar åtminstone dessa synliga drömmar om modernitetens flaggskepp. Det har flera olika konsekvenser, förutom de nationalekonomiska som jag inte kommer att beröra. En av dem är att drömmen om ett bättre liv formuleras i termer av högre utbildning för allt fler människor runt om i världen. I anknytning därtill har allt fler människor personliga erfarenheter av högre utbildning och allt fler personer har någon som står dem nära som genomgått högre utbildning eller drömmer om högre utbildning.

I mitt antropologiska fält bland manlig arbetarklassdiaspora i Penang, Malaysia är det mycket tydligt (Mellström 2003). Det är en del av föräldrarnas ambitioner för deras barn. Barnens livsprojekt såsom det formuleras via föräldrarna är att kunna nå till högre utbildning och det helst vid ett universitet ”overseas”. Det innebär nästan alltid ett universitet i USA, Australien eller England. I förlängningen innebär det också förhoppningar om goda inkomster och tryggad familjeförsörjning. I den kinesiska arbetarklassdiasporan har åtskilliga familjer barn eller barnbarn som har studerat ”overseas”. En av mina förtrogna informanter, en bilmekaniker vid namn Tan Beng Teong (hädanefter Ah Teong), har en äldre bror som avlagt ekonomexamen vid University of Wisconsin. Han arbetar för närvarande med finansiella försäkringar i Toronto. Flera andra informanter har syskon, söner eller döttrar som har examina från universitet i Australien, USA, England och Japan. Att skicka den äldsta sonen till högre utbildning och att han i gengäld inte kräver något av fadersarvet såsom mark eller andra tillgångar är någonting som har en lång tra-

dition i kinesisk kultur. I den klassiskt patrilineära ordningen i kinesiska familjer har det varit ett sätt att trygga försörjning samt inte minst att sörja för social mobilitet för familjemedlemmar och familjen som sådan. Familj kan i det här fallet förstås i en utsträckt mening, det vill säga storfamiljer ("extended families") vilket innefattar morbröder, kusiner och så vidare. För de diasporakineser (*Nanyang*) som under drygt två århundraden varit i befolkningsmässig majoritet på den äldsta utposten i det forna brittiska imperiet i Sydostasien, Penang, har klantillhörighet och territoriellt ursprung också varit mycket viktigt i utbildningshänseende. Det traditionella sättet att organisera sig genom så kallade *Kongsis* (självhjälpsorganisationer) baserade på territoriellt ursprung och klantillhörighet var till stor del inriktat på att hjälpa begåvade klanmedlemmar och personer från områden i det gamla landet vidare till olika former av tillgängliga utbildningar. Fram till 1970-talet var dessa medlemmar och personer nästan till uteslutande del män. I detta klassiskt patrilineära sätt att organisera centrala frågor inom diasporan har kvinnor under lång tid varit icke-personer (Mellström 2003).

Olika *Kongsis* var redan tidigt transnationella i den meningen att deras nätverk sträckte sig över nationsgränser och hjälpte dess manliga medlemmar med kapital, arbete och utbildning i andra delar av Asien (Kina, Singapore, Thailand, Indonesien, och så vidare) men även i Europa och Nordamerika. Denna tradition av självhjälpsorganisering har varit en mycket central komponent i diasporans sätt att kulturellt navigera i de länder där de levde. Det gäller inte minst i Malaysia där minoritetsgrupperna kineser och indier alltsedan 1970 varit kategoriserade som icke-infödda (*non-bumiputeras*). De har därigenom inte åtnjutit samma villkor och privilegier som majoritetsbefolkningen malayerna (*bumiputeras*) och det har varit mycket tydligt inom ett område som högre utbildning. Exempelvis var de malaysiska universitetet rasmässigt kvoterade fram till år 2004. *Bumiputeras* hade regelmässigt 55–60% av alla utbildningsplatser på landets universitet i ambitionen att utjämna de generella ekonomiska skillnaderna mellan framförallt kineser och malayer. Denna ambition att utjämna skillnader mellan befolkningsgrupperna kodifierades i landets nationella utvecklingsplaner från 1971 och framåt.⁶

Strävan till högre utbildning och därigenom social mobilitet får här ett specifikt lokalt uttryck och kan i detalj enbart förstås i dess historiska och socio-politiska kontext. Den kinesiska diasporans sätt att organisera sig socialt och kulturellt via transnationella nätverk kan ses som en del av en form av "eduscape" med specifika samtida och historiska drag. I mötet med en alltmer "massifierad" högre ut-

bildning (Altbach 2004) där utbildningsplatser och möjligheter har ökat radikalt under den senaste 25-årsperioden ser vi dock att bredden och djupet på "förvetenskapligandet" genom högre utbildning har intensifierats. Mötet mellan den globala "massifieringen" av kunskap genom högre utbildning och lokalt organiserade system som i ovanstående exemplifiering med kinesisk diaspora får en form av lokal katalysatoreffekt genom en tidigare stark utbildningstradition. Numerärt fler personer blir involverade i olika "eduscapes" och denna imaginära såväl som reella form av kulturellt flöde mobiliserar allt fler människor runtom i världen. Det må så vara på ojämlika villkor men "massifieringens" effekter har sannolikt en högre grad av demokratiserande verkan än tidigare former av elitbaserade kunskapssystem. Graden av symmetri kontra asymmetri inom den globaliserade högre utbildningen är ett ämne för omfattande diskussioner inom området "international higher education" men ytterst få menar att "massifieringen" och globaliseringen av den högre utbildningen inte har en demokratiserande effekt (Scott 1999, Altbach 2004).

Ömsesidigt kunskapande och "utnyttjande"

Vad har då dessa svepande iakttagelser kring globalisering, högre utbildning, mobilitet och kunskapsproduktion att göra med etnografi? Om vi med etnografi här menar att skriva folk, vilket den omedelbara översättningen lånar sig till, blir följdfrågan: hur gör vi det och med vilka medel? Men det innebär också att se till de villkor under vilka den övergripande kunskapen produceras. Med det menar jag bland annat den högre utbildningens "massifiering" och de konsekvenser den har för kunskapsproduktionen i etnografiska fältstudier. Det gäller speciellt relationen mellan forskare och informant. Det är den problematiken som jag kommer att ägna resten av denna artikel åt och jag kommer att göra det med utgångspunkt i mina fälterfarenheter från Malaysia.

Textualiseringen av den antropologiska erfarenheten och diskussionerna kring reflexivitet och representation som jag tidigare berörde var en rörelse inom de kvalitativa vetenskapsgrenarna som i hög grad var en introspektiv övning i den egna kunskapsproduktionens villkor. Det var ett ifrågasättande av en auktoritativ och monologisk tradition med stora sanningsanspråk (Geertz 1988, 1995, Kulick & Willson 1995, Clifford 1997). Det egna jaget trädde fram och visades upp på den kvalitativa forskningsscenen. Det kunskapande subjektet var och är dock i dessa beskrivningar nästan till utslutande del forskaren. Det är på vissa sätt oundvikligt. Den kvalitativa

tiva forskaren har alltid sista ordet innan texten slutligen ”stängs” genom akademins publiceringsrutiner. Den slutgiltiga auktoritativa stämman tillhör oundvikligen textens upphovsman eller kvinna.

Min poäng är att allt för lite uppmärksamhet ägnats åt själva kunskapandet i fält. Uppkomsten av kunskap i fält sker mellan två eller flera kunskapande subjekt i en förhandling om de lokala och globala villkoren eller diskurserna om vi så vill. Det är en evokativ process av ömsesidig reflektion. Den har flera dimensioner. En av dimensionerna är informanternas och ”fältets” erfarenheter och förståelse av vetenskapliga diskurser eller vetenskapligt färgade diskurser. En annan dimension är hur dessa erfarenheter omsätts i metod och analys. Ytterligare en dimension är hur forskaren använder respektive används i fält för olika mer eller mindre instrumentella syften.

Förståelsen av vetenskapliga diskurser tydliggörs exempelvis genom informanternas införståddhet med den högre utbildningens betydelse och dess nationella särdrag. Till exempel är kunskapssamhälle ett begrepp som används av mina informanter för att beskriva deras bevekelsegrunder för olika val i livet. I en intervju med en kinesisk-malayisk ingenjör Herr Oh, numer pensionerad, beskriver han sin egen utbildningsväg. Han berättar också hur han strävat för att hans tre barn (två pojkar och en flicka) skall kunna genomgå högre utbildning (Mellström 2003, s 151ff).

Herr Oh: Vi är en familj med två pojkar och fem flickor men bara pojkarna fick möjlighet att studera. Alla flickorna, ja, min pappa hade inte råd. Det är olyckligtvis så att inom den kinesiska familjen ser man till pojkarna. Det är orättvist. Förr i världen hade man inte råd. Jag lyckades studera till ingenjör men det var aldrig tal om att studera ’overseas’. Efter att jag examinerades var jag tvungen att hjälpa min yngre bror med pengar för att han skulle klara sina studier.

UM: Hur är det med dina egna barn?

Herr Oh: De är alla ’overseas’. Det betyder inte att jag inte ville skicka dem till det lokala universitetet men med det rasmässigt baserade kvoteringsystemet så hade de ingen chans. Deras utbildning har kostat mig en förmögenhet. De har läst i England och Australien. Under en period hade jag tre barn som alla läste ’overseas’. Men då vi lever i ett så kallat kunskapssamhälle så tycker jag att det är viktigt att försöka förstå vad som händer i vår vetenskapliga värld och det gäller mina barn också.

I min intervju med Herr Oh talade jag uppenbarligen med en person vars familj och liv var präglad av transnationella nätverk. Barnen bor nu i Australien (sönerna) och England (dottern). Av sammanlagt sju syskon bodde de tre bröderna fortfarande kvar i Penang medan en syster bodde i Kuala Lumpur och två systrar hade bosatt sig i USA. Äktenskap, affärer och inte minst utbildning hade tagit dem till dessa olika platser i världen. I mina diskussioner med Herr Oh talade jag med en man som på flera sätt visste mer om den högre utbildningens karaktär i olika delar av världen än vad jag själv känner till. Detta trots att jag arbetar på ett universitet. Han kunde redogöra för utbildningspolitik i Australien, England och USA. Hans barn och hans släktingar hade lärt honom väldigt mycket men han hade också hittat mycket information via Internet. I vårt möte lärde jag mig åtskilligt om högre utbildning i dessa länder samt inte minst i relation till Malaysia. Tillika fick jag en ovärderlig inblick i delar av diasporans transnationella migrationsmönster. För mig kom han att bli mycket värdefull för den kunskapsprocess jag själv hade inlett men även han uttryckte att hans utbildningsintresse hade aktiverats av mina frågor och funderingar. Vi delade ett gemensamt intresse. Nu var Herr Oh en utbildad man och ett gemensamt intresse för utbildningsfrågor och utbildningspolitiska villkor var kanske inte så anmärkningsvärt.

I andra situationer var själva kunskapen om dessa frågor och villkor inte delad på samma sätt men icke desto mindre viktig för den ömsesidiga kunskapsprocessen i fält och i skapandet av bilder av varandra. En lördag kväll i slutet av maj 1998 kom jag som jag ofta brukade förbi Ah Teongs verkstad och undrade om vi skulle äta middag tillsammans. Han och hans bror Ah Hooi var just på väg till ett bröllop inne i staden och tyckte att jag kunde följa med dem. Jag var ganska välklädd så jag tyckte att min klädsel dög och att det kunde vara spännande. Vi åkte ner till Georgetown och parkerade utanför det stora affärskomplexet Komtar i de centrala delarna av staden. Bröllopet tilldrog sig i en restaurang på den 59:e våningen i den runda skyskrapa som utgör centralpunkten i affärskomplexet. Restaurangen är en av de mest populära platserna att arrangera en bröllopsmiddag bland Penangs kinesiska diaspora. Innan vi tog hissen upp införskaffade vi varsitt så kallat *ang pow* som vi fyllde med motsvarande hundra svenska kronor. *Ang pow* är de traditionella röda presentkuvert som man fyller med pengar vid de extravaganta fester som kinesiska bröllop ofta är samt vid en rad andra tillfällen då man ger presenter. På vägen ner till staden sa Ah Teong flera gånger ”Nu kommer de att bli ordentligt förvånade”. När vi kom ut ur hissen och äntrade den rikligt dekorerade restaurangen hälsade vi på bruden och brudgummen.

Vi överlämnade våra *ang pous* och blev väl mottagna om än med en viss förundran. Bruden viskade något ohörbart till brudgummen som i sin tur aktiverade en släkting att flytta några bröllopgäster som satt relativt nära brudparets bord. De protesterade inte och bytte plats med oss. Jag kände mig något besvärad när alla de andra bröllopgästerna beskådade detta platsbyte. Jag frågade Ah Teong varför detta plötsliga platsbyte kom till stånd?

AT: Du är en *ang moh* och de känner inte så många vita personligen så andra tror antagligen att du är en viktig person på något sätt. Varför inte? Låt dem tro det.

UM: Men varför skulle de göra det?

AT: OK, alla vill väl att de känner eller vill att andra ska tro att de känner inflytelserika personer som kan hjälpa dem i olika situationer. Vita människor är vanligtvis personer av betydelse då många här arbetar i fabrikerna i *Bayan Lepas* som ägs av amerikaner. De tror antagligen att du är en amerikansk ingenjör och arbetar i något multinationellt företag i *Bayan Lepas*.⁷

Att som *ang moh* oväntat dyka upp på detta bröllop skapade en situation som kunde utnyttjas av brudparet. Under kvällens lopp hade jag inga problem att låtsas att jag kände brudgummen på ett mer personligt plan än vad jag egentligen gjorde. Det var till fördel för oss båda och för bröderna Tan. Brudgummen var nöjd eftersom min närvaro potentiellt höjde hans respektabilitet. Min vithet kom i situationen att representera en obestämd form av social status. Jag var nöjd eftersom jag hade fått tillträde till en social begivenhet av stort värde för en antropolog. Bröderna Tan var nöjda eftersom de hade gjort ett gott intryck på värden och de andra bröllopgästerna.

Det faktiska inflytandet av min närvaro kan i den här situationen diskuteras. Min poäng är dock den sociala situationens dynamik och den form av "impression management" (Goffman 1959) som vi alla utförde vid detta tillfälle. Den formen av "face-work" som vi presterade verkade förmånligt för alla inblandades sociala respektabilitet. Vi använde våra relativt ytliga relationer för att skapa vad Goffman (1971) kommit att kalla "a with". Det här Goffmanbegreppet beskriver "en social enhet där människor påkallar och begär uppmärksamhet från vissa personer på bekostnad av andra. Sådana sociala enheter är per definition situationella och temporära" (Mellström 2003, s 65). Poängen är vidare att inte bara jag utnyttjade situationen utan kanske i ännu högre grad utnyttjade mina informanter mig. Den tillfälliga

sociala situationens dynamik är ett område som interaktionsforskare (Goodwin 1994, Engeström & Middleton 1996) väl täcker upp men sällan i relation till den egna kunskapsproduktionens villkor. I det fältarbete jag utförde bland kinesiska mekaniker i Penang tydliggjordes dessa villkor under arbetets gång. Jag gavs kontinuerligt skiftande sociala identiteter och status beroende på situation. Det gällde naturligtvis inte bara mig utan var snarare karaktäristiskt för den typen av social interaktion som männen hela tiden höll på med. Det var ett sätt att umgås som innefattade mycket sarkasmer och skämt. Att utnyttja mig som en social resurs i det spelet var ett sätt att inkludera mig och förstå min närvaro på lokala villkor.

Skapandet av gemensam kunskap i fält

Att etnografi är ett gemensamt projekt där kunskap artikuleras utifrån lokala villkor är en av grundförutsättningarna för det ömsesidiga kunskapandet. Antropologen George Marcus (1998, s 113) skriver:

... the notions that knowledge creation in fieldwork always involves negotiating a boundary between cultures and that the result is never reducible to a form of knowledge that can be packaged in the monologic voice of the ethnographer alone.

Förhandlandet av gränser och inte minst gränsöverskridande framstår här som centralt. I etnografiskt fältarbete praktiseras just gränsöverskridandets praktik dagligen i en ständig dialog mellan informant och antropolog. Det formuleras ofta i begrepp som polyfoni och dialogism (Bakhtin 1990). Den här dialogen vilar självklart på en ömsesidig nyfikenhet mellan informant och antropolog och kan begreppsliggöras genom skapandet av en gemensam kunskapsbas, en ömsesidig relation där talet över gränser och försöken till förståelse av varandras drivkrafter utmärker dialogen. Mitt uppdrag att förstå och begreppsliggöra det lokala motsvaras av det lokals försök att förstå mig på det sätt som exemplifierades i det tidigare avsnittet. Dennis Tedlock (1979, s 388) talar om en ömsesidig ansträngning och dialog som skapar en förståelse av skillnad och likhet, ett kommunikativt mellanrum (a betweenness). Att skriva fram den dialogen eller mellanrummet kan göras på olika sätt och innefatta olika dimensioner. Informanternas försök att förstå mitt projekt såg olika ut beroende på i vilken fas av arbetet jag befann mig i. Under den första perioden (de tre första månaderna) pågick ett intensivt arbete med att försöka förstå motiv och drivkrafter från båda håll. Ah Teong

introducerade mig ofta för personer som han tyckte var lämpliga för mina syften såsom han uppfattade dem. I början var min språkförståelse ytterst begränsad och jag använde ofta honom som tolk. Vid ett sådant tillfälle intervjuade jag en nära vän till familjen, Herr Goh. Han förstod engelska så jag ställde mina frågor på engelska men han föredrog att svara på Hokkien och Ah Teong tolkade.⁸ Vi kom att prata om bland annat utbildning och dess betydelse.

UM: Varför är det så viktigt med utbildning?

Goh: *Utbildning kan ge oss en bättre framtid. Om du inte är utbildad så måste du bli arbetare*

AT: Utbildning ger dig ett bättre liv, bättre levnadsvillkor. Om du inte är utbildad måste du bli anställd och arbeta väldigt hårt.

UM: Är det någon skillnad mellan pojkar och flickor när det kommer till utbildning?

Vid det här stadiet av intervjun var Ah Teong antingen intresserad av att börja prata om något annat eller så tyckte han att ämnet var för känsligt så han avbröt Herr Goh och sa till honom:

AT: *Han vill veta varför vi kineser och vår gemenskap är så framgångsrik. Han vill lära sig om vår kultur.*

Goh: *Hårt arbete! Utan hårt arbete kan du aldrig bli framgångsrik. Min dotter, hon som bor i USA studerade i Florida och betalade sina egna studier i fyra år. Varje dag efter studierna arbetade hon och med sin lön betalade hon universitetsavgifterna och andra omkostnader.*

Herr Goh var uppenbarligen intresserad av att prata om sin dotter medan Ah Teong var intresserad av att prata om mig och kinesisk kultur och jag var intresserad av att prata om skillnaderna mellan pojkar och flickor. Jag insisterade på att fortsätta prata om utbildning och Herr Gohs tre döttrar och den enda sonen.

UM: Tre av fyra har läst på universitetet. Vad med den fjärde?

AT (till Goh): *Deras regering ger dem pengar till den här forskningen. Han (UM) anställer folk ibland för att hjälpa honom med forskningen. Han är liksom bossen.*

Goh (till AT): *Min dotter i Florida har blivit tillfrågad om hon vill bli chef och hennes företag kommer att betala för hennes magisterutbildning.*

I det här förvirrade stadiet av intervjun började vi istället tala om giftermål och familjemönster.

UM: När din son kommer att gifta sig, flyttar han in här i huset då?

Goh: *Stannar här!*

AT: Kommer till pappans sida.

Goh: *Det är så det fungerar i vår kinesiska kultur. När flickor gifter sig flyttar de till mannens familj. När en man gifter sig kommer frun att stanna hos oss.*

AT: Det är kinesisk sedvänja.

Goh: *Vi kineser bryr oss om våra barn nära de är unga och när vi är gamla så är det deras tur att ta hand om oss. Medan de (européer som UM) är beroende av sin regering.*

Förutom alla språkliga missförstånd och olika personliga intressen som korsar varandra i denna intervjuexcerpt, vill jag också peka på att i den här situationen ser vi ett görande av den andre. Föreställningar om den andres annorlundahet spelas ut och prövas på olika sätt i ett kommunikativt mellanrum. Det pågår en konstruktion av likhet och skillnad och det är ofta någonting som karaktäriserar intervjuer och samtal i etnografiskt fältarbete. Det är gemensamt kunskapande som leder till en gradvis och ömsesidig förståelse och det är en självklar del av den etnografiska arbetsmetoden. Vi prövar och omprövar kontinuerligt vår förståelse av varandra i det kommunikativa mellanrummet och det är detta mellanrum vi skriver fram i våra monografier.

Avslutning

Med ovanstående exempel vill jag visa att kunskapsproduktion i etnografiskt fältarbete är en ömsesidig process och att den kan inkluderas i framställningsform och analys. Det ömsesidiga kunskapandet i fält blir här synliggjort och medverkar till en förståelse av kunskapsproduktionens villkor. I den forskningsmässiga interventionen och reci-

prociteteten så iscensätter vi en version av verkligheten snarare än en annan. Det är en form av ontologisk politik. Min poäng är här att den formen av politik också innefattar ”de andra” som kunskapande subjekt. Den kritiska och reflexiva diskussionen kring forskningspraktiker innefattar sällan detta ömsesidiga kunskapande utan är i hög grad upptaget av den egna kunskapsproduktionens villkor. För att kunna fånga in det antropologiska fältets komplexitet och de ömsesidiga relationer av kunskapande som fältstudier består av är själva görandet av kunskap i fält av fundamental betydelse. Genom detaljerad etnografisk information om kunskapandets villkor skrivs den sociala interaktionens djupa beroende av ömsesidighet fram. Det gäller för studier av social interaktion såväl som för den interveni-erande forskaren.

Denna reciprocitet är i sig naturligtvis beroende av vem och vilka de etnografiska detaljerna handlar om. En dimension av denna ömsesidighet i fält är ”massifieringen” av högre utbildning och människors erfarenhet av olika ”eduscares”. Med utgångspunkt i mitt antropologiska fält i Penang, Malaysia bland kinesisk arbetarklassdiaspora vill jag visa hur ”forskningssubjekten” talar tillbaka genom dessa erfarenheter. I en värld som till synes är mycket långt från universitet och högre utbildning skapas i mötet med forskaren ett kommunikativt mellanrum där en kontinuerlig förhandling om betydelse blir själva den etnografiska betydelsen. En förhandling där föreställningar om den andre kontinuerligt prövas i relation till lokal erfarenhet och olika praktikergemenskaper. Deras kunskap om mig och mina syften i fält härrör från en partikulär modernitet där högre utbildning är en viktig dimension och ingår i den diasporiska erfarenheten. Om än inte för dem personligen i deras livshistorier så arbetar den som en imaginär dimension i strävan för ett bättre liv för dem, deras familjer och i lokalsamhället. I relation till dessa globala, nationella och regionala förändringar förändras också kunskapsproduktionens villkor. Det gäller både innanför och utanför akademien. Dessa förändrade villkor behöver bli en del av att skriva etnografi, det vill säga att skriva folk.

Noter

1. Artikeln är en vidareutveckling av Mellström (2005) i Mellström, red (2005): *Kunskapens vägar och forskningens praktik*.
2. Tvärvetenskapliga kunskapsstudier inkluderar filosofisk kunskapsteori men domineras inte av detta perspektiv. Dit hör också perspektiv hämtade från antropologi, fenomenologi, kultursociologi, kunskapssociologi, kommunikationsstudier, kritisk pedagogik, samhällsteori och kulturstudier (Forstorp & Nissen 2003, Forstorp & Mellström 2006).

3. I original ”a landscape of collective aspirations”.
4. I original: ”The imagination is now central to all forms of agency, is itself a social fact, and is the key component of the new global order”.
5. Föreläsning, tema Teknik och social förändring, Linköpings universitet, 29 januari 2005.
6. För en beskrivning av landets etniska balans och specifika prägel som bland annat innefattar den så kallade *bumiputera policy* se exempelvis Richard Mason och Ariffin Omar (2003). *Bumiputera* betyder bokstavligen ”jordens söner” och till dem räknas den malayiska befolkningsgruppen som också utmärks av deras muslimska tro. Till kategorin *bumiputera* räknas också ett stort antal indogena befolkningsgrupper i landet som exempelvis den stora folkgruppen Iban i östra Malaysia (Borneo). Till de så kallade *non-bumiputeras* räknas kineser (25%) och indier (5%) som utgör 30% av landets totala befolkning på drygt 30 miljoner. De nationella utvecklingsplanerna New Economic Policy (1971) och the New Development Policy bygger på distinktionen mellan *bumiputera* och *non-bumiputera*.
7. *Bayan Lepas* är ett gigantiskt industriområde där många multinationella företag har etablerat tillverkning av framförallt elektronikprodukter. Exempelvis har företag som Hewlett-Packard, Bosch, AMD en stor del av sin tillverkning förlagd till Penang.
8. Kursiveringen i excerpten indikerar att svaret getts på Hokkien.

Referenser

- Altbach, Philip G (2004): Globalization and the university. Myths and realities in an unequal world. *Tertiary Education and Management*, (1), s 1–20.
- Appadurai, Arjun (1996): *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Ashmore, Malcolm (1989): *The Reflexive Thesis. Wrihting Sociology of Scientific Knowledge*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bakhtin, Michail (1993): *Toward a Philosophy of the Act*. [Translation and notes by Vadim Liapunov.] Michael Holquist & Vadim Liapunov, red. Austin: University of Texas Press.
- Berner, Boel (1989): *Kunskapens vägar. Teknik och lärande i skola och arbetsliv*. Lund: Arkiv förlag.
- Braidotti, Rosi (1994): *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Columbia University Press.
- Clifford, James & Marcus, George E, red (1986): *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley CA: University of California Press.

- Clifford, James (1997): *Routes. Travel and Transition in the Late Twentieth Century*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Engeström, Yrjö & Middleton, David, red (1996): *Cognition and Communication at Work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Forstorp, Per-Anders & Mellström, Ulf (2006): *Människor och kunskap i nya globala "eduscapes"*. Luleå: Luleå Tekniska Universitet, avdelningen genus, teknik och organisation, institutionen för arbetsvetenskap. [Opublicerat manus.]
- Geertz, Clifford (1988): *Works and Lives. The Anthropologist as Author*. Stanford: Stanford University Press.
- Geertz, Clifford (1995): *After the Fact: Two Countries, Four Decades, One Anthropologist*. Cambridge MA: Cambridge University Press.
- Goffman, Erving (1959): *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday.
- Goffman, Erving (1971): *Relations in Public. Microstudies of the Public Order*. New York: Basic Books.
- Goodwin, Charles (1994): Professional vision. *American Anthropologist*, 96(3), s 606–633.
- Klein, Barbro & Ehn, Billy (1994): *Från erfarenhet till text. Om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlssons.
- Kulick, Don & Willson Margaret, red (1995): *Taboo. Sex, Identity, and Erotic Subjectivity in Anthropological Fieldwork*. London: Routledge.
- Law, John & Hassard, John, red (1999): *Actor Network Theory and After*. Oxford: Blackwell.
- Marcus, George E & Fischer, Michael J (1986): *Anthropology as Cultural Critique. An Experimental Moment in the Human Sciences*. Chicago: University of Chicago Press.
- Marcus, George E (1998): *Ethnography Through Thick and Thin*. Princeton: Princeton University Press.
- Mason, Richard & Omar, Ariffin (2003): *The Bumiputera Policy. Dynamic and Dilemmas*. Penang: Universiti Sains Malaysia.
- Mellström, Ulf (1995): *Engineering Lives. Technology, Time and Space in a Male-Centred World*. Linköping: Linköping Studies in Arts and Science nr 128.
- Mellström, Ulf (2003): *Masculinity, Power and Technology. A Malaysian Ethnography*. Ashgate: Oxon U K.
- Mellström, Ulf (2005): De sociografiska detaljernas nödvändighet och förändrade kunskapslandskap. I Ulf Mellström, red: *Kunskapens vägar och forskningens praktik*, s 13–29. Lund: Arkiv förlag.

- Mol, Ann-Marie (1999): Ontological politics. A word and some questions. I John Law & John Hassard, red: *Actor Network Theory and After*. Oxford: Blackwell.
- Moore, Henrietta L (1988): *Feminism and Anthropology*. Cambridge: Polity Press.
- Moser, Ingunn (2006): Sociotechnical practices and difference. On the interferences between disability, gender and class. *Science Technology & Human Values*, Hösten 2006.
- Mudimbe, Valentin Y (1988): *The Invention of Africa. Gnosis, Philosophy, and the Order of Knowledge*. Bloomington: Indiana University Press.
- Reid, Roddey & Sharon Traweek, red (2000): *Cultural Studies of Science, Technology, and Medicine*. New York: Routledge.
- Scott, Peter, red (1998): *The Globalization of Higher Education*. Buckingham, UK: Open University Press.
- Tedlock, Dennis (1979): The analogical tradition and the emergence of a dialogical anthropology. *Journal of Anthropological Research*, vol 35, s 387–400.
- Trinh, T Minh-ha (1999): Olikhet, sär-skilt för kvinnor i tredje världen. I Catharina Eriksson; Maria Eriksson Baaz & Thörn Håkan, red: *Globaliseringens kulturer*, s 215–230. Nora: Nya Doxa.